

Andrzej Kajetan Wróblewski

Osiągnięcia polskich uczonych w zakresie nauk ścisłych, pracujących poza granicami

Streszczenie

Nasi uczeni emigrowali z Polski z najrozmaitszych przyczyn: prześladowań religijnych, prześladowań politycznych, warunków społecznych i ekonomicznych. Chociaż działali za granicami kraju, w wielu wypadkach poczuli się do związku z ojczyzną i ich osiągnięcia są nadal częściowo zaliczane Polsce.

1. Emigracja rozpoczęła się już dawno. Pierwszym przykładem może być Stanisław Lubieniecki, który opuścił Polskę ponieważ był arianinem. Osiadł w Holandii i tam wydał epokowe dzieło *Theatrum cometicum* (1667–1668). Zawarł w nim wszystkie dostępne informacje na temat obserwacji komet od czasów najdawniejszych. Dzieło Lubienieckiego jest do dziś wykorzystywane.

2. Utrata niepodległości przez Rzeczpospolitą i nieudane zrywy powstańcze były przyczyną masowej emigracji Polaków, głównie do Francji. Między nimi znaleźli się także wybitni uczeni, jak matematyk i fizyk Józef Hoene-Wroński, którego osiągnięcia są do dziś cytowane. W Paryżu powstało Towarzystwo Nauk Ścisłych, które wydawało własne czasopismo i książki, głównie o tematyce matematyczno-fizycznej i technicznej. Do najwybitniejszych działających tam przedstawicieli nauk ścisłych należeli astronom i fizyk Adam Prażmowski oraz fizyk Władysław Gosiewski. W ośrodkach zagranicznych działali także wtedy chemicy Stanisław Kostanecki, Adam Wroczyński i Marceli Nencki.

3. Warunki polityczno-społeczne były przyczyną wyjazdu do Paryża Marii Skłodowskiej, ponieważ na ziemiach polskich nie mogła wtedy, jako kobieta, studiować nauk ścisłych. Po otrzymaniu dwóch Nagród Nobla (z fizyki w 1903 i z chemii w 1911) postanowiła pozostać w Paryżu i nie przyjęła proponowanej katedry fizyki doświadczalnej na Uniwersytecie Warszawskim. Chyba przewidziała bardzo niewielkie zainteresowanie ówczesnych władz niepodległej Polski wspieraniem badań naukowych. Podobnie postąpił wybitny astronom Kazimierz Graff, zaproszony do objęcia katedry w Uniwersytecie Poznańskim.

4. Bardzo małe finansowanie nauki, zwłaszcza nauk ścisłych, brak etatów na uczelniach i opór władz przed tworzeniem instytutów badawczych skłonił do wyjazdu z kraju wybitnych uczonych, np. fizyków Leopolda Infelda i Myrona Mathissona, matematyka Jerzego Neymana, biochemika Kazimierza Funka. Nie mógł znaleźć pracy w Polsce wynalazca tranzystora Juliusz Lilienfeld, a próba zatrudnienia na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie kandydata do Nagrody Nobla, wybitnego chemika Kazimierza Fajansa została storpedowana przez skrajne organizacje antysemityczne.

5. Wybuch wojny w 1939 r. zastał za granicą kilku wybitnych uczonych: matematyków Alfreda Tarskiego, Stanisława Ulama, Antoniego Zygmunda, Marka Kaca, fizyków Stanisława Mrozowskiego, Władysława Opęchowskiego, Józefa Rotblata i Romana Smoluchowskiego; żaden z nich nie wrócił do Polski. Pracę za granicą wybrało także wielu uczonych, którzy brali udział w wojnie i zostali wyzwoleni z obozów jenieckich przez armie zachodnich aliantów, albo wyjechali z Polski w młodym wieku i wykształcenie wyższe zdobyli tuż po wojnie (Antoni Przybylski, Henryk Zygalski, Władysław Świątecki, Stanley Wójcicki, Wit Busza)

6. Sytuacja polityczna w Polsce po wojnie skłoniła do emigracji kolejnych przedstawicieli nauk ścisłych, jak np. Jacka Prentkiego, który potem został profesorem College de France i dyrektorem działu fizyki teoretycznej w CERN, oraz Andrzeja Krzywickiego (profesora w Saclay).

7. Kolejną falę emigracji wywołała nagonka antysemityczna w 1968 r. Do opuszczenia Polski zostali wtedy zmuszeni np. fizykochemik Józef Hurwic i fizyk Bronisław Buras.

8. Wprowadzenie stanu wojennego zastało wielu polskich uczonych za granicą. Część z nich zdecydowała pozostać w ośrodkach zagranicznych.

9. Ostatnia fala emigracji uczonych z Polski nastąpiła po 1989 r. i miała głównie przyczyny ekonomiczne.

Pracę za granicą wybrali np. wybitni astronomowie Bogdan Paczyński, Andrzej Pacholczyk, Krzysztof Serkowski i Wojciech Krzemiński, matematycy Henryk Iwaniec i jego brat Tadeusz, fizycy Andrzej Buras, Ludwik Leibler, Maciej Lewenstein, Witold Nazarewicz, Krzysztof Rykaczewski, Andrzej Ziemiński, chemik Krzysztof Matyjaszewski. Obecnie za granicą pracuje, zwykle na eksponowanych stanowiskach, kilkuset polskich przedstawicieli nauk ścisłych.